

{האם שייך לאשה להתעבר עוד פעם אחר יוצא דופן}
יוצא דופן וכו' ימי טהרה וכו'. פירש"י ע"י סם נפתחו מעיה והוציאו את העור לחוץ ונתרפאת. והיינו דמפורש במשנה כאן שיש דינים על האשה היולדת, שיש לה ימי טומאה וימי טוהר וכו' ובע"כ חיה אחר לידה כזו, וזהו הכרחו של רש"י לומר דנתרפאת, וכ"כ בתוס' ישנים בכריתות ז, ב.

ומכאן תמה התשב"ץ (ח"א סי' קי) על הערוך (ערך דופן) וכן הוא ברמ' בפיה"מ בבכורות (פ"ח מ"ב) דמבואר דאחר יוצא דופן א"א לאשה לחיות, ע' במשנה שם דיוצא דופן אינו בכור, וכן הבא אחריו אינו בכור דאינו פטר רחם. והרמ' נתקשה איך יתכן אחר לידת יוצא דופן דחיתה ונתעברה עוד פעם, וכתב שם לומר כן הוא דבר זר מאד, ולכן פי' בתאומים וכו'. ופי' בתוי"ט שם דס"ל להרמ' דא"א לחיות אחר יוצא דופן ותמות מיד.

והרי כאן במשנה מפורש דחיתה אח"כ, ובתשב"ץ הביא עוד מקומות להוכיח כן דתחיה אח"כ, ועכ"פ ממשנתנו מפורש כן וכמו שפי' רש"י. ולמעשה בתפארת ישראל בבכורות שם כתב דאין כוונת הרמ' דודאי תמות אלא בדרך כלל יתכן כן.

ויש עוד שני מהלכים ליישב הרמ', בפתחי נדה כתב דאין כוונת הרמ' דתמות מיד אלא תחיה קצת אבל א"א להתעבר וכו' ולכן נוגע דין ימי טהרה לימים הללו שחיתה.

ובפלתי (יו"ד סי' קצד סק"ד) כתב דדוחק לומר כן ברמ', ותי' באופ"א דבאמת הרמ' לא אמר דינו מסברא אלא מכח הדינים שיש בהלכות טרפות דשם נחלקו אם ניקב הרחם טרפה, ע' חולין נד, א ושו"ע יו"ד סי' מה ורמ"א שם, ולכן הרמ' ס"ל דטרפה ובע"כ לא חיתה, וא"כ כ"ז אם ניקב אבל אם הוציאו כל הרחם אז גם הרמ' מודה דחיתה, דמבואר בחולין שם דניטל הרחם אינה טרפה, ולכן המשנה כאן יל"פ בהיכ"ת שניטל כל הרחם, ורק כה"ג א"א להתעבר עוד פעם, וזהו הקושי של הרמ' שם דאם ניקב מתה, ואם ניטלה ל"ש שתתעבר.

ויש לציין בכ"ז דהג"ר משה זצ"ל (אגרות משה יו"ד ח"ב סי' עב) כתב דבודאי נתשנו הטבעים ובזה"ז הרבה נשים מולידים כך ואח"כ נתעברו עו"פ ואין בזה סכנה בזה"ז.

ואגב במאירי כאן הוסיף דהאשה נתרפאת אבל הולד מת וצ"ב מנ"ל ומה הצורך לומר כן, ובעלמא הנידון על הולד אם ראוי לקרבן וכו' ובע"כ חי, וכי כוונתו אפי' מת מ"מ טמאה לידה.

{מה נכלל בסתם לשון 'לידה' בתורה}

מחלוקת ר"ש ורבנן. ובסוגיין נוגע לפרשת תזריע לימי טומאה וטהרה וחיוב קרבן. ולהלן מא, א עוד נפק"מ לגבי דם קושי, ובעלמא מצינו עוד נפק"מ ביניהם, ע' בכורות מז, ב אם נחשב בכור לנחלה, דלרבנן חסר בלידה וליכא 'וילדו לו', ולר"ש הוי לידה והוי בכור, ע' רש"י ותוס' שם. ועוד מחלוקת בשבת (קלה, א) לגבי מילה בשבת דביום השמיני קאי על מי שאמו טמאה לידה, ולכן לרבנן אינו דוחה שבת ולר"ש דוחה שבת.

ולמעשה יש מחלוקת הראשונים בעיקר הדרשות בסוגיין, ויש נידון א' מה הכוונה של סתם לידה בתורה האם כולל גם יוצ"ד או בלי ריבוי רק דרך רחם הוי לידה, ונקדים דבגמ' הקשו מ"ט דרבנן וכו' ודרשו מוילדה זכר למעט יוצא דופן ור"ש צריך הדרשה לנימוק הולד, ורבנן פליגי לעיל כו, א כפירש"י. ושוב אח"כ מ"ט דר"ש וכו' תלד לרבות יוצא דופן. וכבר הקשו הרשב"א וריטב"א דממנ"פ בקושיית הגמ' לרבנן משמע דסתם לידה בתורה כולל גם ביוצ"ד, וא"כ מה ק' מ"ט דר"ש, ומקושיית הגמ' בר"ש משמע להיפך דבעי ריבוי ללידה כזו דהוי בכלל לידה.

וכתב הרשב"א דמוכח מזה שמצינו לימוד בחולין (לח, ב) בקדשים כי יולד פרט ליוצא דופן ש"מ דלידה סתם הוא דרך הרחם, ורק ר"ש יש לו לימוד אח"כ שיש ריבוי של תלד בפרשת תזריע בנקבה כפירש"י, וקושיית הגמ' מ"ט דרבנן בנוי על דברי ר"ש להלן שיש לו ריבוי ולמה רבנן לא דרשו הפסוק לכך.

ולפי"ז יוצא דבעלמא לשון לידה מן הסתם הוא רק דרך הרחם.

אבל בתוס' הרא"ש פי' בקושיית הגמ' מ"ט דר"ש למה לא פי' כרבנן, ודלא כרשב"א דמפרש להיפך, ומבואר דס"ל דא"א סתם להקשות על ר"ש דאדרבה כפשוטו לידה כולל נמי כל לידה, ורק אחר פסוק של רבנן מקשינן מ"ט דר"ש.

וכן לעיל כתב התורא"ש דהדרשה בקדשים כי יולד פרט ליוצ"ד הוא רק מכח גז"ש מבכור והתם בעינן פטר רחם, אבל אינו ממשמעות לשון לידה בלבד, ונמצא דלשון לידה כולל הכל ובלי מיעוטים יוצא דופן בכלל. ובתוס' בסוגיין אינו מוכח לצד א', אבל בבכורות (מז, ב ד"ה ראשון) מבואר להדיא כדברי תוס' הרא"ש דלשון לידה אינו דוקא דרך רחם, שהבאנו דרש"י שם ס"ל דיוצ"ד אינו בכור לנחלה דכתיב וילדו לו משמע

דרך לידה דווקא, וכתבו התוס' דאדרבה בסוגיין מבואר דלרבנן בעינן מיעוט מטומאת לידה, ובלא"ה לשון לידה כולל הכל, והוא כשיטת התוס' הרא"ש הנ"ל. ולכן כתבו התוס' דהמיעוט לנחלה אינו מלשון לידה אלא מגז"ש לטומאת לידה, ועכ"פ משמע דנחלקו בזה רש"י ותוס' שם בסתם לשון לידה אם כולל יוצא דופן או לא וכן ביאר בערל"נ בסוגיין. וע' נצי"ב בבכורות שם דעיקר הנידון הוא מחלוקת תנאים ע"ש בדברי התו"כ. נמצא דעת הרשב"א דסתם לידה רק מן הרחם, וכן מבואר ברש"י בבכורות, ותוס' הרא"ש בסוגיין ותוס' בבכורות ס"ל דמן הסתם סתם לידה כולל אפי' יוצא דופן.

{גדר דין פטר רחם בבכור וקדשים}

גמ'. א"ר ריו"ח ומודה ר"ש וכו' מ"ט גמר לידה לידה מבכור וכו'. והיינו דבבכור פשוט לכו"ע דבעינן פטר רחם וגם בקדשים יליף מבכור דיוצ"ד אינו קדוש. ולמעשה יש להעיר והגרי"ז (מנחות ו, א) הרגיש בזה קצת, דעיקר דין בבכור הוא הלכה בפטר רחם, וכן הוא ברש"י במנחות שם דפטר רחם בעינן, וא"כ באמת הוא דין אחר, וכמו שמצינו בחולין ע, א אם יש חציצה בינו לרחם ג"כ אינו קדוש בבכורה דבעינן נגיעה ברחם, ויתכן נגיעה ממש כמבואר בתוס' בבכורות ט, א ורמב"ן בהלכות בכורות (פ"ג אות לה), ואדרבה בבכור אמר הגרי"ז דיתכן היכ"ת דמשכח"ל דאינו חסרון בפטר רחם הגם דיש לו דין יוצא דופן, וכגון אם יצא מקצת שליש א' דרך דופן וב' שליש דרך רחם דלדעת רבה יכול להשלים דין פטר רחם אח"כ, הגם דבשעת הרוב היה דרך דופן וליכא רוב רחם, וכה"ג מצד דין פטר רחם אינו חסר שיש השלמה אח"כ, אבל בתורת יוצא דופן תלוי בשעת רוב דאז הוי ילוד והוי יוצא דופן מחמת שליש א'.

וה"ה להיפך יש דינים בבכור דהוי חסרון רק בתורת פטר רחם וכגון החציצות בגמ' שם בחולין, ולגבי דין יוצא דופן בקדשים סו"ס לא הוי יוצא דופן וקדוש אפי' בחציצה דליכא דין בפנ"ע של פטר רחם. והגרי"ז הראה דבספרי פרשת ראה מבואר שיש דרשה בפנ"ע בבכור דבעינן לידה דרך רחם מלבד דין פטר רחם, וא"כ שפיר ילפינן קדשים מבכור לדין זה ולא מדין פטר רחם, אבל לפשטות הגמ' כאן וכ"ה ברש"י במנחות שם כל החסרון בבכור הוא דין אחר לגמרי של פטר רחם, וזה ליכא בקדשים כפשוטו, וגם הדין שיש בקדשים ליכא מצד פרשת בכור, וא"כ ק' איך ילפינן זה מזה.

ויש לציין לדברי התשב"ץ (ח"א סי' קי) הנ"ל דמשמע באמת דגם בקדשים בחציצה הוי בכלל יוצא דופן כמו בבכור, והוא חידוש עצום, ועכ"פ לפי"ז הדין מגז"ש דילפינן הוא דין של פטר רחם ולא סתם מיעוט של יוצא דופן.

{מה בעינן לקידוש פסולין דעלו לא ירדו}

סוגיא דעלו לא ירדו.

תוד"ה וזאת וכו'. הקשו לר"י דרצפה מקדשת א"כ תמיד דנים כאילו כבר עלו ומה הנידון להעלות הפסולין. ותי' דמשכח"ל כשיש הפסק בינו לבהמה. וכ"כ בזבחים פד, א ולעיל שם יד, א בהגה, ה ע"ש עוד כמה היכ"ת. אבל בזבחים (פז, א ד"ה כבש) תי' באופ"א דכל קדושת רצפה הוא רק להקטרת כשרים לקיים שם דין הקטרה, אבל לא נתקדש לדין פסולין. והיינו דלדין פסולין בעינן קידוש מזבח כמבואר ריש מזבח מקדש, ורצפה מקודשת להקטרה ולא כמזבח לקדש פסולין.

וביאר הגרי"ז (זבחים שם) דבאמת אין הנידון בתוס' בדבר זה, דתוס' כאן ס"ל דיש לו דין מזבח, דמפורש בזבחים (ס, א) דאפי' לר"י אין רצפת העזרה כמזבח ממש דהרי אינו מקום זריקה דקרבן וריבוע מעכבים לדין מזבח, ורק הוי קדושה של מזבח להקטרה, והנידון בתירוצי התוס' הוא מה בעינן לקידוש פסולים האם בעינן מזבח ממש, או מספיק אם עלה על מקום הכשר להקטרה, אבל אין צד לומר דרצפה הוי ממש מזבח. וכ"כ במקדש דוד (ח"א סי' ד' אות ד) דודאי אינו מזבח ורק יתכן דמספיק לקידוש פסולין בעלה על מקום הקטרה.

{בשיטת ר"י ובביאור פסול של שקיעה בדם}

יסוד שיטת ר"י מבואר ברש"י ותוס' והוא מפורש בסוגיא במזבח מקדש בזבחים (פד, ב) דגם ר"י מודה בשאר פסולים כלן דמה ופיגול וטומאה דאם עלו לא ירדו, ונתרבו מזאת תורת העולה, ורק יש ג' מיעוטים למעט ג' פסולים הללו של לילה יצא דמה ונשפך דמה. ומבואר בזבחים שם דהחילוק הוא אם יש לפסולים הכשר במק"א, ולן דמה דלן באימורין כשר ובאימורין נלמד מבשר וכו'.

והנה, בתוס' הקשו ע"ז דלן דמה לכאורה פשוט ללמוד מאימורין דכשר בעצם אחר שקיעה לפני עמוד השחר דמצוותן כל הלילה, ואילו לן דמה נפסל בשקיעה, וממילא כיון דאחר שקיעה שנפסל אם עלו לא ירדו אין תוספת אם לן יותר דהרי לן כמה לילות אפי' בבשר פסול ואעפ"כ בדם לא ירד ובע"כ הלימוד הוא על הפסול

ואין חילוק אחר שקיעה א', וא"כ תמיד נלמד דין דם מאימורין, והאריכו להוכיח דא"א ללמוד דם רק מאימורין, ע"ש.

ובמקדש דוד (ח"א סי' טז) כתב להעיר בעיקר קושייתם, דהרי באמת פסול שקיעה בדם הוא כפשוטו פסול חדש של שקיעה לדין זריקה ונלמד מפסוק בזבחים (נו, א) דבעינן זריקה ביום הקריבו, ואינו פסול לינה, וא"כ אפשר פסול שקיעה באמת אם עלו לא ירדו, אבל בעלות דנפסל כבר בלינה כמו כל קדשים התם אם עלו ירדו, ואינו דומה ללינה עוד לילה דכבר נפסל באותו פסול.

ובאמת בתוס' היה משמע דגם פסול שקיעה בדם אינו פסול אחר אלא פסול לינה, ובדם הזמן מוקדם יותר אבל הוא אותו פסול. ובאמת הגרי"ז האריך בזבחים (לה, ב) דכל הפסול הוא רק לזריקה אבל הדם לא נפסל וא"כ כשר לשפיכת שיריים בלילה, ע"ש. אבל בחזו"א (ליקוטים סי' א ס"ק יג) באמת נקט דפסול שקיעה הוא כפסול לינה ממש וכל הדם נפסל וא"כ גם שפיכ"ש פסול, וא"ש לפי"ז קושיית התוס'.

ויש לציין עוד לדברי התוס' בזבחים (פד, ב) דמבואר כפשוטו דנקטו בחד תירוצא דליכא כלל פסול של לינה בדם, והכל רק בשקיעה, ולא נפסל בלינה בעה"ש כלל, ולפי"ז ודאי מוכח דשקיעה הוא פסול לינה והוא חילוק זמן ולא פסול חדש, וע' אבן האזל (מעשה"ק פ"ד ה"א) שהאריך בדברי התוס' בזבחים בזה.

{דין נשפך לפני קבלה}

נשפך דמה וכו'. כתבו התוס' (ד"ה ושנשפך) דאפי' אחר קבלה נשפך נמי ירדו לר"י, ולא רק אם לא נתקבל כלל. ובתוס' בסמוך (ד"ה והנתנין) האריכו דלפני קבלה אפי' ר"ש מודה דירדו דבשביל שחיטה לחודה לא מספיק דהוי פסולו בקודש, וכן דנו התוס' בזבחים פד ב מה הדין לר"ש אם נשפך לפני קבלה אם מודה דתרד או לא.

והנה, בתוס' זה יש דיוק בדין קידוש בפנים, והוא יסוד גדול בתוס' כאן, דתוס' הוכיחו דר"י איירי אחר קבלה דהרי יצא דמה הוא אחר קבלה, דלפני קבלה סתם הוי נשפך דהכלי שרת א"א לקדש בחוץ כמבואר בזבחים (פח, א) דאין כלי שרת מקדש אלא מבפנים. ובאמת ע' שם בגמ' דמפורש במשנה דכל"ש אינו מקדש אלא בקודש, ואמר שמואל בגמ' דאינו מקדש אלא מבפנים, ופירש"י דהיינו בקודש, וכבר תמהו התוס' א"כ זהו דין המשנה. וביארו האחרונים, ע"ש בשיעורי הגרי"ד וביותר במנחת אברהם שם דב' דינים הם, דדין המשנה הוא מצד החפצא של המתקדש דצ"ל בפנים, ושמואל חידש עוד דמצד הכלי שרת א"א לקדש אלא בפנים. ונפק"מ רבות ע"ש, וא' מהם דמצד המתקדש עדיין יתכן קידוש ליפסל ע"ש בזבחים (פז, א), ורק משום דינא דשמואל דין מצד הכלי שרת אינו קדוש כלל.

וכתב שם המנחת אברהם דלכן מדויק בתוס' כאן שהביאו מדין שמואל כאן דמצד המשנה שם י"ל דקדוש עכ"פ ליפסל, וקמ"ל משמואל דבכלל אינו קדוש.